

Марко Вовчок

(Гарад 125 джил болсн дбнднь)

Украина темдгтэ бичэч Марко Вовчок, даджрлгэнд баасн кесг сай улс тер даджрлгнэсн гарч, сул джиргьлд орхар нег ицгтэ, нег седвэртэ баасн цагт, 1861 джилин реформин омхн литературт ирсн. 1853—56 джилмүдт болсн Крымск дэанэ хбн йосн саглдж, аамдж баала. Крестьян улсин сулдхврн, теднэ збвин тблэ алдр революционермүд демократмүд Герцен, Шевченко, Чернышевский, Добролюбов болн Некрасов тер цагт ноолддж йовсн мбн.

Тиигхд, В. И. Ленинэ келсэр, «цуг олна тбрмүд крепостной йоснла болн терүнэ үлдлмүдлэ ноолдлгэнд хуврмн».

Арасан олн амтн тиигхд чигн украинэ амтст болн теднэ билг-эрдмд дурта баасн. Гоголин, «Вечера на хуторе близ Диканьки» гархд, «дуулад, билад баадг тохм» гидж Пушкин украин улсин тускар келсн. Дарунь удл уга орс умшачиг мбнх «Тарас Бульба» соньсав.

Литературт Тарас Шевченкон ирлгн—ганцхн Украинд биш, нам Арасад ик гидг үүлдвр болсн. Давтлгн-дээллгэнд баах, болв ююнд чигн дарлш уга эврэннь амтсин, герүнэ нерн уга героймудин, олн амтнэ тблэ шэаркэчрин, экрсн экрин, бблгдсн күүкдиннь зовлнь, гундл хойриг зуг Шевченко ганцарн саянар үзүлдж чадх дууч гидж умшачирт сангдсн.

Болв Шевченкон алдршсн хурц урн келнэ. Некрасовин поэзин. (крепостной) йосна омнэс бичсн Тургеневин түүкс дунд бичэч Марко Вовчок дун эврэннь цевр, чилгр, эврэ шишлнь айсарн орсн болн украинэ умшачирин оньгинь элсн. энүнэ бичсн «Рассказы из русского народного быта» дегтр 1959

джил барлгддж гарв. Эн произведеньсдн олн амтнэ зовлньгин, күчр-күнд баадлин, тедн сул джиргьлур халунар зүтклгнэ тускар, түрү-зүдү улсин бийсиннь келэр келснлэ адлар бичдч чадсн.

Марко Вовчок саяхн заньгта, чик ухата, халун дурта, ик чадмг күүкд улсин, күүкдиг амтнд үзүлдж чадв. Эн улс зуг саяхн хув-джиргьлин тблэ орчлнь деер үүддж гарсн, ююнд чигн дарлш уга, мбнх болдж медгнэ. Күүнэ зовлнь үзхларн — зовдг, күүнэ күч-кблснэ диилвр, цаарандк күүслинь узхларн — байрлдж бичэчиг бийинь, тер произведеньсиннь героймуднь саяхн үзүлнэ. Алдр Т. Г. Шевченко эн баахн бичэчиг, эврэннь үүлдврэн цааранднь йовулдж делгрүлдж чадх гидж тоолсн, тегэд чигн энүнд нерэддж бичсн шүлгтэн Марко Вовчокиг «номгын аалдэч», «оршаньгү уга, цадшго тоотиг илджэч» гидж нерэдсн.

Марко Вовчок — Мария Александровна Маркович 1834 джилин декабрин 22-т, Орловск губерня Елецк районд, Екатериновка гидг деревнэд отставкад баасн капитан А. А. Вилинскийн орк-бүлд төрдж гарсн. Энүнэ экнь, — Прасковья Петровна — Писаревин хол садн, сургьульта, күмн амтнд дурта, тбвшүн ухата күн баасн. Эн, хбннь болх бичэчд — күүкндан, туста сэн үлмэгьан хальдагьад баасн лавта. Мария Александровна долата настадан эцкэсн салв. Экнь хойрдад күүнд одсна хбн энүнэ баадл-джиргьлнь амр болсн уга. Хбт эцкнь — помещик Дмитриев яльчриг даджрд, эрк шилгэ, Мария Александровнад йир дурго күн баасн. Тегэд чигн эн түрү баадл баах улс, Мария Александровнан чедд оньднд үлдсн.

1840 джил болдж йовсн алднд Мария Александровна Орел балгьснд баасн эврэннь садн помещиц Мордовинад, теднэ хүүкдинь сургьх болдж одна. Эднэд баахдэн, тер цагт олн амтнэ урн үгин туудж-түүк цуглудж баасн П. Якушкинлэ болн Москвагьас, Петербургас ирдг зурачирла, бичэчирлэ харгьдг баасн. Тендэн баах цагтан фольклор цутлулач Афанасий Васильевич Марковичлэ танылад, 1851 джил энүнд одв.

Кбгджемн сэн нэрн медрлэ болсн деерэн. поэтичск сонр Мария Александровна, тер джил дотран Чернигов тал нүүдэ одад, олн амтнэ ду цуглудж бичлгь эклв. Нег селанэс нег селанд одад, нег газрас талдан гэрт ирад, йовсн Мария Александровнад амтнэ баадл-джиргьл улс саянар медгдв.

1855 джил Марковичхн Немировд нүүдэ ирв. Эдэн Мария Александровна украинск кесг түүкмүд болн орс келврмүд бичсн. Марко Вовчкин бичсн арви негн украинск, зургьан орс келвр олн дунд ик гидг-ар тархагддж, теднэ голлгч күүндврн болдж баав. Тер цагин үүлдэчир — Чернышевский, Добролюбов, Писарев, Герцен. Салтыков - Щедрин, нань чигн улс эн келврмүдинь таасцхасн.

1858 джил Т. Г. Шевченко Нижний Новгород баагьад, Марко Вовчокин произведеньслэ таньлад, эврэннь үүлдврн цааранднь кех күн гидж үнар медсн. Тегэд чигн, Марко Вовчокин бичсн произведеньсиг байрлдж тосдг, энүнэ билг-эрдмин бслтд дбн болхан, бичсн произведеньсинь барт орулдж, амтнд күргхиг, эврэннь гол керган гидж сандг баасн.

1859 джил Марко Вовчок Петербурд ирад, Т. Г. Шевченкола хар-

гьв. Эн харгьлгьнаннь тускар Шевченко эврэннь шүлган бичэчд нерэддж бичсн, терн иигдэ эклнэ:

Мана үнн эс гедрдгар,
Мбнх дун эс тасрдгар,
Тендж йовад, Уралин ца,
Тенграс би сурдж мбрглав.
Ода тегэд чамаг,
Номгын аалдэч,
Оршаньгү уга, цадшгон
Неринь илджэч,
Нааран, бурхн илгэдж.

Шевченко, Марко Вовчок хойрин ббрхн баалгнэ болн нүүрт йовгч Петербургск интеллигенц дунд темдгтэ, күндлгч багь наста бичэчин тускар Тургенев хбннь бичсн. Мария Александровнат Л. Толстойла болн газдин ордудин бичэчирлэ Тургенев таньдулсн. Марко Вовчок, Герцен хойр кесг джилмүдин туршарт ии-негнар, нег-неган күндлдж кблдж йовчхасн. Марко Вовчокиг Добролюбов, Чернышевский, Некрасов, тер цагин нань чигн темдгтэ улс дбчнлг баасн.

Марко Вовчокин келврмүдин героймуднь — ик зуудан күүкд улс-крестьянкс. Эдн эврэннь тууджан кезэньк туульсд келдгин баадлг-гьар: «Би танд Яковин тускар келсв...», «Мана селанд Орлиха гигьад, залу уга нег герн баадг билэ...», «Мана эцк гурви күүктэ билэ. Теднэ медатань би билэв...», «Намаг тиньгр, сергльн болхла, амтн зовлнь уга гидж сандг билэ; би йирин тиим күн болжанав...» гидж тбвш-үн, амр үгмүдэр тууджмуднь эклгднэ. Эн улснь — тууджин героймуд, эврэннь баадл-джиргьлиг бийсн цэ-алгьцханэ. Энүнэ тууджмудиннь героиньс йир саяхн улс. Эднэ багь цагиннь баадл-джиргьл тбвшүн. Тбрсн, бссн селанднь саяхн, сад дотр булхсн гермүд бас үзгднэ. Эн герин саяхн бичкн күүкиннь нег цагт пан бийүрн авна. Күүкнэ джиргьл сольгднэ. Тендэн эн даджрдад дээлгэд баадж хатад үнэ. Иим баадлар тер цагин

үнн бичэчин произведеньст келгднэ. Болв Марко Вовчокин келврмүд болн түүкс умшачирт хббдк джиргьлдэн ицл уга гидж эврэннь героймудан санулхш.

Марко Вовчок эбвар ик-ик түүкмүд, романмуд бичв. («Три сестры», «Живая душа», «Записки причетника», «В глуши», «Отдых в деревне» болн нань чигн).

Революционн бослгьна аамшг ббрдлгнэс иштэгьар, помещикүдин саяалгнэ йосиг багьлх реформ Александр II гаргьх эбвтэ болв. Герцен газалин ордудт гаргьад нуувчинэр Арасагьур авч ирдгдг «Современник» болн «Колокол» журналмудт, крестьянмудин сая хээдж ноолдлгьна тбр барлгдэ баасн. Эн ноолдан Арасан цуг нүүрлгч бичэчирин произведеньст бас эврэннь орман ээлв.

Реформин учр-утхинь Марко Вовчок, революционер-демократмуд Чернышевскийлэ, Некрасовла болн Салтыков-Щедринлэ адлар чикэр меддж, уга түрү улсд терүнэ олз угагьинь илдж бичдч йовсн. Кемр Марко Вовчокин урннь бичсн келврмүдин героймуднь зуг сулдхвр хээсн крестьянк улс баасн болхла, реформ гарсн алднд бичсн романомуднь эврэннь героймудан эбвар гүүнар, олн халхаснь тбв үгмүдэр үзүлдж чадцхана. Энүнэ романд эврэннь сул, чик джиргьл адлхэр ноолддж йовх-төрүц талдан героинь-күүкд күүнэ тускар келгднэ.

«Глухой городок» гидг түүкин героинь — Настя эврэннь эк-эцкиннь үт соньсдж, эврэннь эргнд баадлар болдж помещик овгнд одл уга, бийиннь дурлсн селанэ багшла джиргьлан нилүлнэ.

«Три сестры» гидг түүкдэн Марко Вовчок эгч-дү турвна тускар бичнэ. Эднэ хойр элэд эгчнь бас тер цагин йосн-баадлар баадж үклэн олна, зуг цугаснь бичкн Софья дворянск баадлэс тасрдж гарад, эврэннь

иньг революционер Григорит дахад тууврт одна.

«Живая душа» гидг романа героинь Машан хаалгьнь бас Софьян хаалгьла адлар үзүлгднэ.

Марко Вовчокин медрл гүүдэд, урн үгин билгнь хурцдад, тер цагиннь үниг саянар илдж чадг болдж брджвчн, шалгьчирин ик зунь энүнэ произведеньсэр керг эс кесэр, ташр деернь нам дурго халцэр тосдг болцхав. Энүнэ литературн багь цагиннь ббрхн улс литературас гарч одцхав. 1861 джил Т. Г. Шевченко, лакад Добролюбов оньгрв. 1862 джил Чернышевскийг бэрад, Сибирь орулдж кббв. 1868 джил Марко Вовчокин хол садн Д. И. Писарев үкв. 80—90-ч джилмүдт Марко Вовчок «мартгдсн бичэчирин» тоод орв.

— Гоголь, Лермонтов хойрин хбн ганцхн Марко Вовчок эврэннь урн үнн келэрн амтнэ оньг ээлм келврмүд бичдч йовсн, — гидж 1888 джил Чернышевский «Русская мысль» гаргьач В. М. Лавровд бичсн.

Эврэннь дуунас украинск 200 ду айсд орулдж бичсн нег композиторин тускар Марко Вовчок 1864 джил нег бичгтэн иигдэ бичнэ: «Би терүнд хойр долан үлү конгт бдр болгын 11 часас авн 4 час күртл дуулдг билэв. Зармдэн 20-д дун чигн дуулгддж бичгдг билэ».

Эн дуудан Марко Вовчок олн амтнэс бийсэснь соньсдж дассн.

Мария Александровна эврэннь амд баасн насдан сүүлин бдр күртл литературн зура кегьад, терүгарн кодлэд баасн. Эн зураннь тускарн эврэннь кбвүн Богданд бийнь чигн бичнэ.

1907 джил июлин 28-д бичэч оньгрв. Энүг Нальчик балгьснас

хол бишд, сүүлин джилмүдэн давулсн Долинск хуторд, бийиннь герин сад дотрн оршав.

Марко Вовчок ганцхн эврэннь произведеньсэрн биш, французск, немецк, итальянск, английск, польск болн чешск келнэс орчулдгарн темдгтэ. Энүнэ орчуасн Жюль-Вернэ, Гюгон, Гринвудин произведеньс эврэннь чинрэн ода чигн геесн уга. Марко Вовчок кесг произведеньс французск келэр чигн бичсн. Энүнэ произведеньс 60-70-г джилмүдэс эклэд амтнд темдгтэ болв. Тедн французск, английск, немецк, болгарск, польск, словацк, сербск, литовск, эстонск болн нань чигн келнд орчулдсн. Шевченкола зерглэд, Марко Вовчок славянск орн-нутгудин нүүрлгч литературд эбвар темдгтэ үлмэгьан күргсн.

Марко Вовчок орс болн украинск литературт хойраднь түшдэсн. Энүнэ произведеньс ах-дү болгч орс, украин хойр келн улсин халацнь, күцлнь негн гидж саяхн үзүлджанэ.

Эврэннь джиргьлин хаалгьин ашинь диглэд, М. А. Маркович кбвүндэн иигдэ бичсн: «Ганцхн нег хаалгьар, терүнэсн хаджу талнь гарл уга йовад, цуг эврэннь насан оньгрэв... Бас амтнэ ик зуулань адл, мини эндүс чигн, сул халхм чигн баасн болх, болв би бийэн хэрү цухрлгьар бузрдасн уга».

Марко Вовчок даджрлгэнд баасн улсин баадл-джиргьл үзүлгч ончта сэн произведеньсин автор болдж, орс болн украинск литературт орв. Эн-олн амтнэ сая хээгч идейн-революционн украинск туудж-түүкин улинь батлсн бичэч.

А. МАНЬКОВ.